

Абзалбекова Марал Тлеугабыловнанын
«Қылмыстық процестегі сот шешімдерінің негізділігі және уәжділігі»
тақырыбындағы «6D030100 – «Құқықтану» мамандығының философия
докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындаған
диссертациялық жұмысына

ПІКІР

Зерттеу жұмысында қарастырылған мәселелердің өзектілігі. М.Т.Абзалбекованың докторлық диссертациясында қылмыстық процестегі сот шешімдердің негізділігі және уәжділігінің өзекті мәселелері зерттеліп, олардың қылмыстық процестік міндеттерге қол жеткізудегі орны, шешімдердің анықтамасы, негізділік қылмыстық сот өндірісіндегі заңдылық қағидасының элементі ретінде, уәжділік қылмыстық сот шешімдерінің негізділігі, заңдылығы және әділеттілігінің кепілдемесі ретінде қарастырылып оларды ғылыми түрде негіздеуге зерттеу жасалды.

Диссертацияның құрылымы логикалық тұрғыдан дұрыс құрылған және кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан тұрады.

Бірінші бөлімде автор сот шешімдерінің негізділігі мен уәжділігінің конституциялық, халықаралық және доктриналық негіздерін жан-жақты қарастырған. Әсіресе халықаралық құқық нормалары мен Еуропалық сот практикасына сүйене отырып жасалған талдау ғылыми құндылыққа ие. Екінші бөлімде Қазақстан Республикасының сот тәжірибесіне кешенді талдау жүргізілген. Автор сот актілерінің сапасын бағалау үшін эмпириялық әдістерді қолдана отырып, нақты статистикалық және мазмұндық қорытындылар жасаған. Бұл бөлім жұмыстың практикалық маңыздылығын арттырады. Үшінші бөлімде автор сот тәжірибесін жетілдіруге бағытталған нақты ұсыныстар ұсынған. Қылмыстық-процестік заңнаманы жетілдіру, Жоғарғы Соттың нормативтік қаулыларын жаңарту, сондай-ақ индикаторлық бағалау жүйесін енгізу жөніндегі ұсыныстар ғылыми және практикалық тұрғыдан негізделген.

Сонымен қатар зерттеудің негізгі ауқымды нәтижелері (мысалы, негізділік пен уәжділіктің анықтамасы берілген Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысының жобасы) қосымшаларда ұсынылған. Диссертацияның мазмұны оның тақырыбына толық сәйкес келеді және тақырып бойынша барлық қарастыруға міндетті сұрақтар міндеттерде белгіленіп, жұмыстың жоспары мен оның мәтінінде өз орнын тапқан. Тұтас алғанда, зерттеу жұмысының материалы заңи терминологияны дұрыс пайдалана отырып, логикалық тізбектілікпен сауатты баяндалған. Диссертант орындаған ғылыми-зерттеу жұмысы жатық тілмен, қисынды келтірілген.

Қылмыстық сот өндірісінде қабылданған шешімдердің заңдылығы мен негізділігі, уәжділігі қылмыстық сот ісін жүргізу міндеттерін табысты орындаумен тікелей байланысты. Бұл шешімдер қабылдаудың теориясы мен тәжірибесін зерделеудің теориялық өзектілігі мен практикалық маңыздылығын куәландырады. Осыған байланысты қылмыстық іс жүргізу

ғылымының маңызды міндеті іс жүргізу шешімдерінің табиғатын, оларды қабылдау тетігін, оларға қойылатын талаптарды, олардың заңдылығына, негізділігіне, уәжділігіне, әділдігіне кепілдік беруді зерделеу болып табылады.

Біздің ойымызша, қылмыстарды ашу және тергеу барысында негізделген және уәжді шешімдерді қабылдау және іске асыру мәселесі қазіргі уақытта қылмыстық іс жүргізудегі негізгі мәселе болып табылады. Қылмыстық сот өндірісінде негізделген және уәжді шешімдерді қабылдау және жүзеге асыру үрдісі жалпы қылмыстарды жан-жақты, толық және объективті ашу және тергеу жөніндегі қызметті ұйымдастыру үшін де, атап айтқанда оның тиімділігін қамтамасыз ету үшін де айқындаушы мәнге ие. Негізделген, заңды, әділетті шешімдерді қабылдау процестерінің мұндай маңызды рөлі олардың қылмыстарды ашу және тергеу жөніндегі қызмет құрылымында өте кең көрсетілуіне, онда іс жүргізу шешімдерін қабылдау процестерімен қатар, мәні бойынша орталық орындардың бірін алып отыруына, оның мазмұндық және нәтижелі белгілерін анықтауға байланысты. Сәйкесінше, қылмыстық іс жүргізуде негізделмеген, уәждемеген шешімдердің орын алуы бағасы өте үлкен қателіктерге алып келеді. Осыған орай, қылмыстарды ашу және тергеу жөніндегі қызметті оңтайландыру және ұтымды ету жөніндегі зерттеулер бірінші кезекте негізделген, уәжді шешімдерді қабылдау процесінің заңдылықтарын ескеруі тиіс.

Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты Қазақстан Республикасындағы қылмыстық сот өндірісіндегі шешімдердің негізділігі мен уәжділігінің құқықтық табиғатын талдау; дәлелдеу құрылымындағы іс жүргізу әрекеттері мен шешімдерінің мазмұны мен негіздемесі мен орнын анықтау, сондай-ақ заңдылық принципімен негізділік пен уәждеудің арақатынасы; шешім қабылдау және іске асыру үрдісінің теориясының мәліметтерін қолдану негізінде және жүйелік- іс-әрекет тәсілін қолдану арқылы қылмыстық іс жүргізу заңнамасының қолданыстағы нормаларын, құқық қолдану практикасын жетілдіру бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар кешенін әзірлеу болып табылды.

Диссертациялық зерттеу нәтижесінде қылмыстық сот өндірісіндегі шешімдердің негізділігі мен уәжділігі мәселесі бойынша бірқатар жаңа ғылыми нәтижелер алынып, тұжырымдар жасалды.

Ұсынылған диссертациялық жұмыстың ғылыми нәтижелері мазмұндық тұрғыдан жүйеленген, өзара сабақтас және қазіргі қылмыстық процестегі сот актілерінің сапасын арттыру мәселелеріне бағытталған кешенді тәсілді көрсетеді.

Біріншіден, интерпретациялық жаңалықтар шеңберінде автор «негізділік» пен «уәжділік» ұғымдарын құрылымдық деңгейде нақтылап, олардың авторлық дефиницияларын ұсынуы зерттеудің теориялық маңызын арттырады. Бұл ұғымдарды өзара ажырата отырып, олардың мазмұндық шекарасын белгілеу құқық қолдану тәжірибесінде кездесетін түсінбеушіліктерді жоюға ықпал етеді. Сонымен қатар, сот актілерінің негізділігі мен уәжділігін бағалауға арналған өлшем-критерийлердің

жүйелендірілген тізбесінің ұсынылуы аталған категорияларды тек теориялық емес, практикалық бағалау құралына айналдыруға мүмкіндік береді.

Екіншіден, процессуалдық ұсыныстар бөлігінде Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 388, 395–401-баптарын нақтылау, сондай-ақ уәжділік қағидатын қылмыстық процестің жалпы қағидаттары қатарына енгізу жөніндегі ғылыми негізделген ұсыныстар ерекше назар аудартады. Бұл өзгерістер сот шешімдерінің сапасын арттырумен қатар, тараптардың құқықтарын тиімді қорғауға бағытталған. Бұдан бөлек, апелляциялық және кассациялық инстанциялар үшін үлгілік әдістемелік хаттар мен практикалық нұсқаулықтарды әзірлеу туралы ұсыныс (әсіресе үкімнің сипаттамалы-уәжді бөлігін құрастыру және тараптардың уәждеріне толық жауап беру талаптарын нақтылау) сот практикасын біріздендіруде маңызды рөл атқарады.

Үшіншіден, басқарушылық-цифрлық шешімдер аясында ұсынылған КРІ жүйесі мен «уәжділік индексін» қамтитын метрикалық модель заманауи сот әкімшілігін цифрландыру талаптарына толық сәйкес келеді. Бұл модель сот шешімдерінің сапасын сандық көрсеткіштер арқылы бағалауға, мониторинг жүргізуге және жүйелік кемшіліктерді уақтылы анықтауға мүмкіндік береді.

Ұсынылған диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалығы мен практикалық маңыздылығы кешенді әрі дәлелді сипатқа ие екенін атап өткен жөн.

Жалпы алғанда, диссертацияда алынған нәтижелер теориялық жаңалық, әдіснамалық негізділік және эмпириялық дәлелділік тұрғысынан өзара үйлесімді, ал ұсынылған тұжырымдар мен қорытындылар қылмыстық процестегі сот актілерінің негізділігі мен уәжділігін қамтамасыз ету тетіктерін жетілдіруге елеулі үлес қосады.

Зерттеу жұмысының практикалық маңыздылығы оның нәтижелерін қылмыстық сот өндірісінің құқық қолдану практикасын жетілдіруге, заң шығару қызметіне және оқу үдерісіне тікелей пайдалануға болатындығымен анықталады. Қарағанды облысы бойынша Сот әкімшілігі департаменті қызметіне диссертациялық жұмыстың енгізілгенін растайтын актінің болуы да зерттеудің практикалық өзектілігін көрсетеді. Диссертациялық зерттеудің барлық негізгі нәтижелері мен ғылыми тұжырымдары тікелей автордың жеке еңбегінің жемісі болып табылады. Зерттеу барысында алға қойылған мақсат-міндеттерді жүзеге асыру үшін қажет ақпараттар мен деректерді жинау, оларды талдау және қорыту жұмыстары автордың тікелей қатысуымен және басшылығымен орындалды. Автордың жеке үлесі төмендегідей аспектілерде ғылыми әдебиетті талдауда нақты көрініс тапты. Зерттеу тақырыбы бойынша отандық және шетелдік әдебиеттерді, нормативтік құжаттар мен сот тәжірибесі материалдарын автор өзі мұқият сараптап шықты. Мыңға жуық дереккөзі қарастырылып, оның ішінен ең қажетті және маңызды ақпараттар зерттеуге енгізілді. Әдеби шолу жасау, бұрынғы зерттеулердегі олқылықтар мен шешілмеген мәселелерді анықтау толықтай автордың интеллектуалдық талдау жұмысына негізделді.

Осы зерттеу жұмысының қорытындысын шығара отырып, Абзалбекованың М.Т. зерттеуді орындау барысында жоғары ғылыми эрудициясын, шығармашылық әлеуетін, қойылған мақсатқа жетудегі табандылығы мен мақсаттылығын, зерттеліп отырған тақырыпты терең меңгергенін, кәсібилігін және заңнаманы талдай алу қабілетін көрсетті деп атап өткен жөн.

Абзалбекова Марал Тлеугабыловнаның «Қылмыстық процестегі сот шешімдерінің негізділігі және уәжділігі» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы құрылымдық және мазмұндық тұрғыдан ішкі біртұтастығы сақталған, ғылыми тұрғыдан аяқталған зерттеу ретінде бағаланады. Диссертацияның теориялық деңгейі, ғылыми жаңалығы, сондай-ақ практикалық маңыздылығы диссертациялық жұмыстарға қойылатын қолданыстағы талаптарға толық көлемде сәйкес келеді. Осыған орай, аталған диссертациялық жұмыс «6D030100 – Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін жария қорғауға жіберуге лайық деп есептеледі.

Ғылыми консультант:

**КеАҚ «Академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды ұлттық зерттеу университеті»
заң факультеті Конституциялық
және халықаралық құқығы кафедрасының
профессоры, з.ғ.к.**

К.С.Мусин

